

CARL JOHAN LJUNGBERG:

Europa, en strävsam gemenskap

För många tycks dagens europaintegration bygga på rent egenintresse – människors och nationers. Men måste egennytta och osjälviskhet utesluta varandra?

Vi kan lära mycket av Europa. Bland mycket annat av dess långa erfarenhet av att forma vanor och regler som har individualitetens fria utveckling till ledstjärna.

Värdet av den fria, på öppenhet byggda enighet som framstår så betecknande "europeisk" framgår inte minst när den saknas, t ex när grupper eller stater med extremt våld tvingats in i ett större maktsystem.

Carl Johan Ljungberg är Ph D.

”–Att samarbeta och kämpa för samma mål både förutsätter och kräver ömsesidigt förtroende.

Jag har aldrig saknat vänner. Men vänskap är för mig frukten av det gemensamma handlandet snarare än orsaken till det. Orsaken är snarare det ömsesidiga förtroendet.”

Så tänkvärt skriver europagemenskapens fader, Jean Monnet, i en memoarbok som ger goda inblickar i det man kan kalla gemenskapsskapandets konst.

Hur uppstår mänskligt samarbete? Romantiker försäkrar oss ofta, att det kräver *likhet*. Parterna måste som konstens älskande par känna igen sig i varandra. Mer nyktert lagda menar i likhet med Monnet, att vänskap är en frukt av själva det gemensamma handlandet, vilket ger kunskap om (och aktning för) andras olikhet och särintressen.

Vad som främjar vänskap kan tyckas oviktigt, när frågan som här gäller vad en opersonlig statsgemenskap som den europeiska kan lära oss. Ändå är det vitalt, vad man i ett Europa som just håller på att integreras egentligen har för åsikter om samarbete och gemenskap i allmänhet.

För många tycks dagens europaintegration bygga på rent egenintresse – människors och nationers. Samgåendet betingas av ömsesidig nytta, heter det. Det är lätt att reagera mot denna "krasshet" i det framväxande EG. Måste emellertid egennytta och osjälviskhet utesluta varandra? Ett studium av Europas förflutna ger inte vid handen att det måste vara så.

Individualitetens fria utveckling

Vad kan då Europa lära oss? Bland mycket annat måste man troligen peka ut dess

syn på "det individuella", liksom dess långa erfarenhet på gränsen till konst när det gäller att forma vanor och regler som har individualitetens fria utveckling till ledstjärna.

Denna särpräglade känsla för individ och personlighet — eller avsaknanden därav — möter oss ofta i vardagliga, slående situationer. Historiskt talar samma känsla ur kristendomens betoning av det personliga samvetet, liksom ur det romerskinfluerade värnet av medborgarskapet.

Vi måste utveckla det fint sammansatta i den individualitetstanke som genomsyrat Europa.

I en tid när människor på gränsen till stingslighet hävdar sin rätt att leva ut, att på allt sätt "förverkliga sig själva", verkar det kanske övermaga att försvara individualiteten. Det måste då sägas, att individualitet i dag ofta tolkas ensidigt, som en rätt till impulsutlevelse, och att den långt mer borde ses som en historisk egenart att värna, en form av band eller förpliktelse. Skall vi bli vänner i Europa, måste vi därför i första hand bli bättre på att uppfatta och utveckla det fint sammansatta i den individualitetstanke som genomsyrat Europa.

Europa jämföras ofta med en livsstil, hur den sedan beskrivs. I verkligheten finns det givetvis flera. Men också dessa stilar visar sig vara genomträngda av enhet tack vare en till stor del gemensam historia, religion och ekonomi. Av andra kontinenter kan man förvisso lära mycket, men knappast den unika förmåga att uppskatta och ge plats åt det individu-

ella som präglat Europa: *unitas in diversitas*.

De flesta vet, att inget är så självklart som en fungerande kulturell enhet, inget så uppslitande som brist på sådan enhet. Vad kan nedbringa strider och konflikter till hjälplig nivå, har det ofta frågats. Svaret har ibland varit: en endräkt, som ytterst bottnar i en religiös ordningskänsla. Där grunden för sådant samförstånd saknats, exempelvis i striden mellan frihet och kommunism, har fruktan för kaos och förintelse istället trätt in som gemenskapens bistra värn.

Politiska och än mer kulturella enhetsverk angrips ofta för sina brister. Men måste de inte snarare bedömas utifrån vilka tänkbara alternativ som förelegat?

För att ta ett exempel: Att snabbt och effektivt ha enat Tyskland har som bekant givit Bismarck politisk ryktbarhet. Samtidigt finns det skäl att i dag erinra sig hans store samtide, den numera nästan okände tänkaren Constantin Frantz, som oroades av Bismarcks metoder och anade vad ett sammantvingat Tyskland kunde medföra för Europa. Frantz pekade ständigt på andra vägar, som Bismarck kunde ha följt, vägar som insiktsfullt beaktade Tysklands farliga position i Europa. Frantz' snillrika federalism kom inte att nämnvärt påverka tysk 1800-talshistoria, men den återklingar efter 1945 i den nya förbundsrepublikens författning.

En på öppenhet byggd enighet

Värdet av den fria, på öppenhet byggda enighet som framstår så betecknande "europeisk" framgår inte minst när den saknas, t ex när grupper eller stater med extremt våld tvingas in i ett större maktsy-

stem. Englands långa diskriminering av irländarna, den spanska centralmaktens hårdhet mot provinserna efter Napoleons ockupation, behandlingen av vissa kolonier, Östeuropas brutala, ömsevis "germanisering" och "russificering", bär alla syn för sägen.

I dagens Sverige tycker vi med viss självsäkerhet att sådant maktspråk tillhör gårdagen. Desto mer påverkade är vi istället av jämlikhetstankar. Vi menar nog att det goda livet fordrar att livsvillkoren så långt möjligt utjämnas mellan individerna. När vi säger att det krävs en anda av lojalitet, sammanhållning eller liknande i Europa, menas ofta just en vilja till utjämning, och en närmast militant olust inför stora olikheter.

Känsla för olikhet och distans

Men den anda som medför sammanhållning kan också framspringa ur en attityd, djupt skild från jämlikhetens, nämligen en känsla för olikhet och distans. Under medeltiden blomstrar denna på en gång hierarkiska och märkligt fria inställning. Då sätts det gränser, då formas rättigheter präglade av ömsesidighet, då böjer sig världsliga härskare för andliga eller för lagen utan vapenmakt. Som bland andra Clemens von Klemperer visat i sin bok om den konservativa traditionen i Tyskland levde detta de fria korporationernas, skrånas och kollegiernas samhälle kvar till in på 1800-talet, vilket försvårade införandet av en centraliserad och uniform maktutövning.

Samma anda har förståtts och tillämpats i det England som utvecklats från imperium till samvälde: "Det är den principen som givit det moderna Europa dess

särprägel," skriver Burke i *Reflections* om det han kallar ridderligheten, *the chivalry*. "Det är den som, utan att krossa alla titlar, skapat en ädel jämlikhet och spritt den till alla skikt av samhällslivet. Det är den åsikten som gjort kungarna till förbundna och enskilda till kungars likar. Utan tvång eller motstånd har den kuvat stolthetens och matkens vildsinthet, bjudit härskare att underkasta sig den sociala aktningen, tvingat den hårda auktoriteten att lyda elegansen och lagarnas betvingare att följa etiketten."

Monnets tanke var att med de nationella intressena som hävstång sporra till ett samarbete.

Enligt Burke kan inte "enhet" tvingas på samhällets fria grupper och samfund utan växer fram i dessa dagliga liv. Staten är en sammanslutning av lägre nivåer och kan bara med deras stöd vara legitim. De "små plutonernas" fria livsstil är all enhets källa, något som inte minst de franska revolutionärerna i sin djupa tro på centralismen som politiskt medel förnekade.

Nationella intressen som hävstång

För att återgå till det nya enhetsverk som bär Monnets signum, Europagemenskapen: Har inte denna mer med de "sofister och kalkylatörer" att göra eller med den jakobinska planmässighet som Burke så livligt fördömde, än med ridderlighet och nedärvd respekt för olikheter?

Det är sant att Monnet gärna utgick från intressen, aspirationer och farhågor hos de stater han ville få att samarbeta. I fråga om kol- och stålunionen gällde det

Svensk och europeisk fjättring

t ex Frankrikes oro för Tysklands styrka, resp Tysklands intresse av att moraliskt rehabiliteras. Men detta var bara ett led i Monnets subtila taktik. Hans tanke var nämligen att med de nationella intressena som hävstång sporra till ett samarbete, vars konturer om planerna enbart utformats i ideella termer troligen tett sig för vaga för att locka staterna att handla.

Dagens Europa är liksom i Monnets livstid trögt, splittrat och fjättrat i nationell trångsynthet.

Monnet hade god känsla för hur mål och medel, åskådning och metod flyter samman i all mer komplicerad politisk-ekonomisk verksamhet. Så nyttjade han

t ex planbegreppet i Europa-arbetet, men inte som uttryck för centralism utan för att få med berörda parter i en process som tedde sig "öppen" och tog hänsyn till nationernas egenart.

Dagens Europa är liksom i Monnets livstid – trots ekonomiska framgångar i mycket – trögt, splittrat och fjättrat i nationell trångsynthet. Verkningarna av det hårda slag mot Europa, som andra världskriget och de sovjetiska annektionerna innebar, består också. I en mening lever "det vi kan lära av Europa" i dag i konkret form kvar i *andra* delar av världen: Amerika, brittiska samväldet, Asien, där religion, konstitutionalism och marknadslära övervintrar. Att lära av Europa betyder kanske därför lika mycket att vända sig utanför denna unika halvö som att gå tillbaka till dess egna tankekällor.